

SZAKDOLGOZAT

Szakdolgozat - Metzinger Zoltán

Metzinger Zoltán
2023

Magyar Agrár-és Élettudományi Egyetem
Élelmiszertudományi Kar
Élelmiszeripari Gazdaságtan Tanszék
*Szőlő és borgazdasági szakmérnök / szaktanácsadó szakirányú
továbbképzési szak*

A szőlőtermesztés és borkészítés
fejlődése a Hajós-Bajai borvidéken a
rendszerelváltástól napjainkig

Metzinger Zoltán
Budapest
2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Szőlészeti és Borászati Intézet

**Szak neve: Szőlő- és borgazdasági szakmérnök / szaktanácsadó szakirányú
továbbképzési szak**

**Szakedolgozat készítés helye: MATE Agrár és Élelmiszeripari Vállalatigazdaságtan
Tanszék**

Hallgató: Metzinger Zoltán

A szakedolgozat címe:

**A szőlőtermesztés és borkészítés fejlődése a Hajós-Bajai borvidéken a
rendszer váltástól napjainkig**

Konzulens: Bogóné Dr. Tóth Zsuzsánna
Külső konzulens esetén tanszéki felelős

Beadás dátuma: 2023. 05. 09.

szakdolgozat készítés helyének vezetője

Bogóné Dr. Tóth Zsuzsánna

konzulens

Bogóné Dr. Tóth Zsuzsánna

Dr. Fehér Orsolya
szakfelelős

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés és célkitűzés	4
2. Borvidékek kialakulása.....	6
3. A Hajós-Bajai Borvidék története	9
3.1. A borvidék története 1948-tól a rendszerváltásig.....	9
3.2. A rendszerváltás időszaka	11
3.3. A Hajós-Bajai Borvidék megalakulása.....	13
3.4. Duna Borrégió	14
3.5. A hegyközségek újraszervezése	15
4. Sváb sarok.....	18
4.1. Hajós története	18
4.2. Nemesnádudvar története	21
5. A Hajós-Bajai Borvidék terroire-ja.....	24
5.1. Hagyományok a borvidéken.....	24
5.2. A borvidék fekvése.....	25
5.3. A borvidék talajszerkezete.....	26
5.4. Klimatikus viszonyok	29
6. A borvidék jelenlegi trendjei.....	32
7. Kitörési lehetőségek.....	36
8. Összegzés	39
9. Szakirodalom	40
10. Internetes források.....	42
11. Ábrajegyzék	44

1. Bevezetés és célkitűzés

Ha szó szerint, mint földrajzi egységet értelmezzük a Hajós-Bajai borvidéket, akkor nehéz lenne a rendszerváltást megelőző időszakot elemezni, ugyanis ez a terület hivatalosan csak 1987-ben alakult meg. Egészen pontosan, akkor vált önálló egységgé. Az Alföldi borvidékből kiválva önállósult, melyet ekkor osztottak három részre: Kunsági, Csongrád-Szegedi és Hajós-Bajaira. A kezdetben Hajós-Vaskúti, majd 1998-tól Hajós-Bajai nevet viselő borvidéket voltaképpen a rendszerváltás óta datáljuk. Ennek megfelelően tehát egy fiatal bortermelő egységről beszélünk, noha a borkészítés mesterségének nagy hagyománya van a térségben, mivel már az 1720-as években a környékbeli falvakba települt német felmenőink hozták magukkal a szőlőtermeléséhez, műveléséhez és a borkészítéshez szükséges tudást. Legnagyobb szerencsénkre, ha már ide települtek a svábok, kihasználták a térség földrajzi adottságait és nekikezdték a máig használatban lévő pincék megépítésének, amelyeket mi, az utódok, a mai napig használunk. A névadó Hajóson kívül a szomszédos Császártöltés és Nemesnádudvar, az úgynevezett „Sváb Sarok Borút” települései¹ a régió autentikus borász települései. Saját, történelmi pincesorokkal rendelkezik, tehát elődjaink hozzáértése és szorgalma determinálta a borászathoz való hozzáállásunkat, ami azóta is töretlen, sőt, kimondhatjuk, egyre csak fejlődik.

A borvidék természetesen nem csak e három településből áll, azonban nemesnádudvari származásúként erről a területről vannak leginkább ismereteim és tapasztalataim. Ezért is esett a választásom erre a témára. Nem beszélve arról, hogy véleményem szerint ez a borvidék messze alul reprezentált a nagy és ismert régiókhoz képest, melyeket nemzetközi szinten is jegyeznek és elismernek. Erre az ismertségre a Hajós-Bajai borvidéknek még valószínűleg várnia kell, de az elmúlt évek tapasztalatai nagyon komoly javuló tendenciát mutattak a borkészítés területén. Kijelenthető, hogy a 15-20 évvel ezelőtt még szerényebb minőségű és megítélésű szortiment mára rengeteget fejlődött, amit az itt termelt borok különböző versenyeken való helytállásai is alátámasztanak.

Dolgozatomban a borvidék történetét és sajátosságait igyekszem bemutatni a rendszerváltástól napjainkig, a szőlőtermesztésen és borkészítésen keresztül. Megvizsgálva, hogy honnan indultunk és hova jutottunk az elmúlt bő 30 évben, illetve milyen fejlődési és kitörési lehetőségei vannak egy méretét tekintve kicsi, de egyre népszerűbb régiónak, ahol minden adott

¹ Ide tartozik Érsekhalma község is, bár őket nem lehet a pincefalu kategóriába sorolni, az itt élők inkább szőlőtermesztők, mintsem bortermelők.

a minőségi borok készítéséhez és ahol mindent meg is tesznek ezért a kis bortermelőktől kezdve a nagyobb borásztokig.

Sajnos a borvidék történetével és adataival kapcsolatban nagyon kevés írott információ áll rendelkezésre, ami csak nehezíti a térség szélesebb körű megismertetését. Így a téma feldolgozásához – a rendelkezésre álló irodalom feldolgozása mellett – sok-sok beszélgetést kellett folytatnom a borvidéki borászokkal és térséget jól ismerőkkel. Megvallom, a munkának ezen részét élveztem leginkább, hiszen olyan információkkal gazdagodhattam, melyeket még helyi lakosként én sem tudtam korábban.

A szakdolgozat megírásához részletekbe menő és átfogó tájékoztatást kaptam a borvidék két meghatározó és a téma kapcsán megkerülhetetlen borászártól: dr. Sümegi Józseftől, aki a Sümegi és Fiai Pincészet tulajdonosa, valamint Gonda Jánostól, az érsekhalmi Anna Borház tulajdonosától. Mindketten vezető-középvezető pozíciót töltöttek be a helyi, Hosszúhegyi Állami Gazdaságban, így pontos információkkal rendelkeznek annak működéséről, sajátosságairól, illetve a megszűnését jellemző időszakról, így nagy segítséget jelentettek számomra a téma feldolgozásában. Ahogyan Koch Csaba is, aki már nem csak borvidékünk, de az ország egyik legnagyobb és közismert borászatának, a Koch Borászatnak a tulajdonosa.

Mindemellett napi kapcsolatban állok szeretett szülőfalum, Nemesnádudvar kevésbé ismert, de kiváló és egyre jobban prosperáló borászaival, akiknek szintén rengeteg munkájuk van abban, hogy a Hajós-Bajai borvidék folyamatosan népszerűsödő célterületté válik a borkedvelők körében.

2. Borvidékek kialakulása

Nem hiába kapta meg hazánk az „Európa éléskamrája” jelzõt a korábbi idõkben, hiszen kiváló adottságokkal rendelkezik a magas szintû mezõgazdasági tevékenységhez a zöldség, gyümölcs és gabonanövények tekintetében is. Ennek része a szõlõtermelés, melynek egyenes következménye a borkészítés, az ország egész területén. Így alakultak ki az évszázadok során a jellegzetes szõlõtermelõ tájak, a borvidékek.

A borvidék az a területi egység, melyet szõlõtermelésre alkalmassá tesznek a talajadottságai, mikroklimatikus adottságai és az éghajlata.

Ahhoz, hogy borvidékként aposztrofáljunk egy tájegységet, egyik legfontosabb követelmény azon sajátosságok összessége, amely az egész területére jellemzõ, és megkülönbözteti más borvidéktõl, ezzel megadva a bor tájjellegét. Ilyen sajátosságok a talaj, az éghajlat, a fajtaösszetétel, a mûvelési mód, illetve a borászati technológia. Ezek együttese jelentõsen befolyásolja az adott szõlõfajtából készített bor élvezeti értékét.

Itthon, az ország méretéhez képest viszonylag sok, egymástól jól elhatárolható borvidék alakult ki. Míg korábban a közvélemény elismerése révén vált borvidékké egy-egy bortermelõ táj, az utóbbi egy-két évszázadban azonban már hivatalos, hatósági rendelkezésekkel jelölik ki a borvidékek határait.

A helyi sajátosságokat és a szokásjog szerint kialakult bortermelõ egységeket mintegy intézményesítve kialakultak a hivatalos borvidékek, melyeket elõször az 1893. évi bortörvény határozott meg. E törvény 21 borvidéket különböztetett meg és ez a besorolás volt érvényben a filoxéravész utáni felújítás, majd az elsõ világháború idején is. Ezt a beosztást a további bortörvények módosították annak megfelelõen, hogy az adott idõszakra jellemzõ fejlõdés, szükségszerûség, vagy éppen a közvélemény mit követelt meg. Az idõ múlásával a területi lehatárolások legfontosabb szempontja az azonos jellegû borok együvé tartozása lett.

A borvidékeink csoportosításában az elsõ jelentõsebb változást az 1940. évi törvény hozta. Ekkor lesz külön egység a móri, a somogy-zalai és a nyírségi. Ugyanakkor még az 1940-es években is jellemzõ volt, hogy egy vármegyének össze nem illõ borai kerültek egy borvidék besorolása alá. Ennek következtében a silány borok keveredhettek a kiváló minõségû borok közé.

Az 1942-es bortörvényben már törekedtek az egy borvidékhez tartozó borok azonos jellege érdekében a termesztett szõlõfajták pontosabb meghatározására.

Ezen csoportosításon érdemben az 1988. évi törvény módosított, ami 20 történelmi borvidéket különböztetett meg.

A következő a 1997. évi CXXI. törvény volt, amely szabályozta a szőlőtermelést és borgazdálkodást. A törvény két új borvidéket is megkülönböztet a zalaik és a tolnait, és két borvidéknek megváltoztatta a nevét: a kiskunságiból Kunsági borvidék, a Hajós-Vaskútiból pedig Hajós-Bajai borvidék lett.

Ezt követően a szőlőtermesztésről és a borgazdálkodásról a 2004. évi XVIII. törvény, majd a 2009. évi XXXIX. törvény rendelkeztek az ágazatokról, míg nem eljutottunk a jelenleg hatályos, szőlészetről és borászatról szóló 2020. évi CLXIII. törvényig², amely szerint 5 borrégióra és 22 borvidékre határolja le Magyarországot:

Felső-Pannon borrégió

- Etyek-Budai borvidék
- Móri borvidék
- Neszmélyi borvidék
- Pannonhalmi borvidék
- Soproni borvidék

Balaton borrégió

- Badacsonyi borvidék
- Balatonboglári borvidék
- Balatonfüred-Csopaki borvidék
- Balaton-felvidéki borvidék
- Somlói borvidék
- Zalai borvidék

Pannon borrégió:

- Pécsi borvidék
- Szekszárdi borvidék
- Tolnai borvidék
- Villányi borvidék

²2021. augusztus 1-től hatályos.

Duna borrhéio

- Csongrádi borvidék
- Hajós-Bajai borvidék
- Kunsági borvidék

Felső-Magyarország borrhéio

- Bükki borvidék
- Egri borvidék
- Mátrai borvidék
- Tokaji borvidék

Szakdolgozat - Metzinger Zoltán

3. A Hajós-Bajai Borvidék története

3.1. A borvidék története 1948-tól a rendszerváltásig

Ahhoz, hogy megfelelő kontextusba helyezzük borvidékünk rendszerváltáskor fennálló helyzetét, nagy vonalakban említést kell tennünk az oda vezető útról. Ehhez kiváló információforrás volt részemre Gonda János, az érsekhalmi Anna Borház tulajdonosa, aki 1983-tól dolgozott a Hosszúhegyi Állami Gazdaságban kertész-üzemmnőként. Középvezetőként rálátása volt a rendszer működésére, illetve közvetlen közelről látta a privatizáció folyamatait is.

A II. világháború után, a szocialista államrendszer kiépítésének részeként, illetve annak szellemében 1948-ban megkezdődött a magántulajdon módszeres felszámolása és az állami gazdaságok szervezése. Ennek részeként az egyház, nagybirtokosok és a kitelepítettek tulajdonában lévő földterületeket államosították, megalakultak a Termelő Szövetkezetek (továbbiakban: TSz) és állami gazdaságok³.

A fennálló szocialista rendszer kezdetben vegyes agrármodellben működött, ami egyszerre épült állami, magán és szövetkezeti tulajdonviszonyokra. 1960 után a fő forma a mezőgazdasági termelőszövetkezet volt.

A szakszövetkezetekben folytatott gazdálkodás rendszerében a tagok gazdálkodása előbbre való volt a közös gazdálkodásnál, nem beszélve a befolyó jövedelemről. Az állami szektor így működött térségünkben. A szakszövetkezetek a hazai érdekviszonyokra szervezett, kezdettől fogva az árutermelés korszerű kategóriáit alkalmazó mezőgazdasági szövetkezetek voltak, amelyek a szőlőtermelők és a lakosság számára biztosították a termelést, a gazdálkodás folytonosságát a szocialista viszonyok között. A tagok megtermelték a szőlőt és a bort, mint alapanyagot, és a munkájuk eredményéből befolyt jövedelem 10%-át beszolgáltatták. Ebből jött létre a szocialista szakszövetkezeti vagyon. Amennyiben a szövetkezetekben lévő tag szőlőjét vagy borát másnak adta el, a tíz százalékot az átvevő gazdaság levonta, és átutalta annak a szakszövetkezetnek, amelyet a termék leadásakor kötelezően kellett, hogy megnevezzen az illető. Mindenkinek valamelyik szakszövetkezetnél tagnak kellett lennie, hiszen csak így tudott szőlőt termelni, bort előállítani, és a megtermelt terméke felett szabadon rendelkezni. A helyben működő kisebb pince- és állami gazdaságok a szőlő- és borfelvásárló piacon nagy konkurenciát nem jelentettek. Az más kérdés, hogy a központi, palackos bort

³ Ezek voltaképpen államosított magánbirtokok voltak.

palackozó, forgalmazó, termelőüzemek mennyiben jelentettek konkurenciát a palackos bor forgalomban (Kisari, 2021).

Ugyanakkor komoly akadályokat jelentett ebben az időszakban, hogy kevés valódi szakember dolgozott a rendszerben, így az ültetvényeket nem tudták szakszerűen ellátni, ennek következtében a termésmennyiség lényegesen kevesebb lett attól, amit elvártak tőle. Ennek kezelésére az 1970-es években szőlőtermesztési rendszereket hoztak létre.

A gazdálkodási struktúrában meghatározó szerepet a szocialista állami vállalatok adták. A rendszerváltásig, 1989-ig szocializmus volt, és ebben az érásban a bortermelés formája elsősorban az állami vállalatoknak, az állami gazdaságoknak és az állami pincegazdaságoknak kedvezett. Az államosítással párhuzamosan az addig szervesen összetartozó két tevékenységet, a szőlészetet és a borászatot politikai okokból szétválasztották, és a borászatot teljes egészében állami felügyelet alá vonták. Hét állami pincegazdaságot hoztak létre, melyek tröshti irányítás alatt borászati tevékenységet láttak el, beleértve a borforgalmazást is. A szőlőfeldolgozás a magángazdák számára teljesen lehetetlenné vált, így ők ennek a hét pincegazdaságnak teljesen ki voltak szolgáltatva. Erre az időszakra jellemzően a gazdaságpolitika következményeként a szőlő feldolgozását, a borkészítést és a borkereskedelmet központosították. A szőlőfeldolgozás, a borászat és kereskedelem jelentős hányada a tervgazdálkodásból adódóan az állami pincegazdaságokban, illetve a szőlőtermesztésre szakosodott állami gazdaságokban, mgtsz-ekben és szakszövetkezetekben csoportosult. A szakszövetkezeti forma megítélése állami szinten kedvezőtlennek bizonyult, hiszen az akkori felfogás szerint visszamaradott, elavult termelési szféra mutatkozott. Az állam álláspontja az volt, hogy a szakszövetkezeti szektor gazdasági vezetői az állami vállalatok szféráiból kerüljenek ki, hogy kellőképpen biztosítani tudják a szocialista termelési gondolkodást.

Térségünkben eleinte négy ilyen gazdaság kezdte meg működését, melyek szőlő- és gabonatermesztéssel foglalkoztak. A legnagyobb – és a dolgozat témájának szempontjából legfontosabb – a Hosszúhegyi Állami Gazdaság volt, ami a legtöbb környékbeli embernek munkát tudott adni. Ahogy a TSz-ek és állami gazdaságok megbirkóztak a kezdeti ellenállással és leküzdötték az egyéb nehézségeket, a vidék gazdasága újra emelkedő pályára állt. Ebben az időszakban a borvidék teljes, telepített szőlőterülete nagyságrendileg 1200 hektár volt, melynek 80-90 %-át beintegrálták a Hosszúhegyi Állami Gazdaságba, ezáltal úgynevezett szakcsoportos szőlő lett belőle.

Aki tagja volt a szövetkezetnek, tulajdonképpen munkavállalókat közelítő jogviszonyban állt az állammal, és bizonyos mértékig lehetett háztáji gazdasága. Itt fontos megjegyezni, hogy a borvidék sváb pincefaluiban – Császártöltésen, Hajóson és Nemesnádudvaron –, aki saját pincét tulajdonolt, a hozzá tartozó néhány sor szőlőjét művelhette és saját fogyasztásra készíthetett bort belőle.

Az állami gazdaságok meghatározó szerepet játszottak az akkori modern termesztéstechnológia, műszaki és gépesítéstechnikai színvonal kialakításában.

A Hosszúhegyi Állami Gazdaság szőlőültetvényeit nagyrészt tramini, leányka, olaszrizling, hárslevelű, kékfrankos, burgundi, cabernet fajták jellemezték. A termést százezer mázsa kapacitású szőlőfeldolgozó üzemben dolgozták fel. A palackozó üzem kapacitása évi 10 millió palackot állított elő. A borvidék – az Alföldi borvidék részeként – ekkor vált meghatározóvá, a magyar szőlő- és borgazdálkodásban. Az összes bortermelés 50%-a az alföldi borvidéken került megtermelésre.

Általánosságban elmondható erről az időszakról, hogy minden nehézség ellenére a borvidék jelentős sikereket ért el mind hazai, mind nemzetközi téren. Ezen a területen lényegében több bort termeltek, mint amennyi a helyi piac szükséglete volt, így ez a borvidék jelentős nagyságrenddel járult hozzá az ország borellátásának biztosításához és exportra is tekintélyes mennyiség került⁴.

3.2. A rendszerváltás időszaka

Az 1989-ben bekövetkezett rendszerváltással a megelőző 45 évben nem tapasztalt kitörési lehetőségekkel szembesültek az emberek. A gazdasági rendszer meggyengült, a TSz-ek és az állami gazdaságok összeomlottak, az eszközöket és földterületeket kiárusították, a dolgozókat pedig minimális kárpótlással elküldték. A rendszer felszámolásának folyamata a 1990-es évek elején egyre nagyobb ütemben gyorsult, majd a 2000-es évek elején állt le teljesen. A mezőgazdasági foglalkoztatottság mellett az ipar is haldoklott, egymás után zártak be a vidéki egységek. Hirtelen nagyon sok ember munkanélküli lett, nagy részük idős és/vagy szakképzetlen volt, nem volt esélyük elhelyezkedni, így a gyerekeik is nehéz helyzetben találták magukat. Ebben az időszakban felgyorsult a már korábban megkezdődött elvándorlási kedv a fiatalok és a szakképzett dolgozók körében. Kiváltképp a mezőgazdasági dolgozók száma

⁴ Legjelentősebb felvevőpiac természetesen a Szovjetunió volt.

csökkent nagy mértékben. A helyzetet csak nehezítette, hogy a gépesítés fejlődésével egyre kevésbé volt szükség az élőmunkára.

A Hegyközségek Nemzeti Tanácsának adatai szerint Magyarországon a szőlő termőterülete jelenleg 60 162 ha, ami 2004-ben, az Európai Unióhoz való csatlakozás idején közel 92 000 ha volt, 1980-ban pedig 168 ezer Ha-on folyt szőlőtermesztés. Jelenleg az átlagos birtokméret nem éri el az 1 ha-t. A szőlőterület fajták szerint: a csemegeszőlő termőterület 6%, a borszőlő 94%. A borszőlő kb. 60%-a fehérbort, 40%-a vörösbort adó fajta (HNT, 2023).

A rendszerváltást megelőzően, 1989-ben az ország szőlőterülete 132 000 ha volt, bortermése 4,3 millió hl, termésátlagos 5,1 t, a borexport mennyisége 1,75 millió hl, melyből tőkés export 0,75 millió hl és szocialista export 1 millió hl, az import bormennyiség 0,75 millió hl, a hazai borfogyasztás 29 liter/fő.

A rendszerváltás évének adatai alapján az Alföld szőlőterületének nagysága 40 000 hektár volt, ami az országos szőlőterület 30%-a. Ebből az akkori Hajós-Vaskúti borvidék nagysága 1200 hektár. Fajtaösszetételét tekintve a Chardonnay, Rajnai Rizling, Olaszrizling, Kékfrankos és Sauvignon Blanc volt a jellemző, tehát a hagyományos fajták. Ezek voltaképpen a szocializmusból átöröklődött fajták, melyek telepítésének előzménye az 1984-1985-ös és a 1986-1987-es évek tele, mikor az alföldi szőlőültetvények több mint fele elfagyott, a minőségi fajták mellett megjelentek a jó fagyűrővel rendelkező, interspecifikus fajták, melyek térhódítása jelenleg is tart (Simonyi, 2021). 2000 környékén kezdődött meg a szőlők divatosabb vonalának terjeszkedése, a változást nemcsak az éghajlati tényezők hozták, hanem a rendszerváltás utáni időszak szemléletváltása és piacpolitikája is.

Az 1991. évi XXV. törvény felszámolta a szövetkezeti tulajdont, így a magántulajdon lett jellemző a mezőgazdasági termelésben, tulajdonképpen a privát tulajdon kizárólagosságát írta elő. Megkezdődött a családi gazdaságok visszaállítása.

A rendszerváltás után megindult privatizációs eljárásban két lehetőség állt a volt TSz és állami gazdasági tagok előtt: kárpótlásként olyan földterületekhez jutottak, amit az állam felajánlott számukra. A másik lehetőség szerint vásárolhattak maguknak területeket. Erre néhány magyarországi bank lehetőséget biztosított az úgynevezett egzisztencia hitellel. Ezt a hitelkonstrukciót úgy tudták vállalni az igénybe vevők, hogy az éves bevételükből fizették a hitel törlesztését.

A hazai bortermelés a rendszerváltás után jelentős változáson ment keresztül. A Hosszúhegyi Állami Gazdaság borkombinátja nem lett privatizálva, így kétfelé vált a szakma: szőlőtermesztőkre és szőlővásárlókra. Ugyanakkor komoly magántulajdonú gazdasági egységek jöttek létre, melyek pozitív jövőképet vetítettek az ágazatra nézve.

Napjainkra a borvidéki gazdaságok kisebb szőlőültetvényeken, de magas szintű elméleti és gyakorlati tudással rendelkező szakemberek, többségében kiváló minőségű borokat állítanak elő. A rendszer átalakulásával megkezdődött a szőlőtermesztés és a borászat nemzetközi elvárásoknak megfelelő korszerűsítése. A határok megnyitásával lehetőség volt a nyugati gépek beszerzésére, ami új művelési módokat tett lehetővé a gazdálkodók számára. Kedvező fajtaösszetételű, korszerű szőlőültetvények létesülhettek, melyben élen járt borvidékünk, ahogy a borászati technológiai, műszaki-technikai fejlesztésterületén is. A pincékben is megjelentek az acéltartályok, a korszerű prések.

A minőségi szemlélet lett a meghatározó, a mennyiségivel szemben. Ehhez a hagyományos szőlőművelés helyett terméskorlátozásokat végeznek, célzott tápanyag-gazdálkodást folytatnak, illetve egyre inkább elterjedt a környezetkímélő termesztés. Ez magával hozta a fajtaösszetétel változását is, a rezisztens fajták elterjedését, megjelentek az egyre növekvő fogyasztói igények kielégítésére az illatos fajták az ültetvényekben (Irsai Olivér, Cserszegi Fűszeres) (Simonyi, 2021).

3.3. A Hajós-Bajai Borvidék megalakulása

Az Alföldi borvidéket 1987-ben három részre osztották. Létrejött a Kunsági Borvidék, a Csongrádi Borvidék és a Hajós-Vaskúti Borvidék. Utóbbihoz tartozó települések a következők: Bácsszentgyörgy, Baja, Bátmonostor, Borota, Császártöltés, Csátalja, Csávoly, Dávod, Dusnok, Érsekcsanád, Érsekhalma, Hajós, Nagybaracska, Nemesnádudvar, Rém, Sükösd és Vaskút.

A borvidék megalakulását követő 10 évben a vaskúti szőlőtermelés jelentősen visszaesett, ezért a Hegyközségi Tanács 1996-ban azzal a kéréssel fordult a Földművelésügyi Miniszterhez, hogy változtassa meg a borvidék nevét Hajós-Bajai borvidékre. Az újraszervezés dr. Sümegi József kezdeményezésére indult el. Az indítvány oka az volt, hogy a borvidékünk sok tekintetben eltér a másik két alföldi borvidéktől, talajszerkezetben és klimatikusan is más.

Dr. Sümegi József elbeszélése szerint a névváltás oka ekkoriban leginkább marketing célú volt. Baja város országos ismertségének köszönhetően az emberek könnyebben tudták beazonosítani a borvidék elhelyezkedését, hiszen a települést ekkor már a környék kulturális, kereskedelmi és oktatási központjaként tartották számon. Másrészt jelentős ültetvények találhatók Baján, a bajai borok pedig mindig híresek voltak. Ezzel a törekvéssel Baját, mint várost is szerették volna olyan rangra emelni, amelyet méltán megérdemel. Hajós egy jól csengő név volt, továbbá a Hosszúhegyi Állami Gazdaság hajósi márkánévvel forgalmazta borait.

3.4. Duna Borrégió

A Csongrádi, Hajós-Bajai és Kunsági borvidék Hegyközségi Tanácsai 2002. február 20-án Mórahalmon üléseztek és ekkor született meg a Duna borrégió létrehozásának gondolata. Megalakulásának legfőbb oka, hogy borvidék termelői között konszenzus volt az összefogás kérdésében. Belátták, hogy a kialakuló és élesedő piaci versenyben kizárólag úgy tudnak talpon maradni és az érdekeiket érvényesíteni, ha összefognak. Ez a közös fellépés és változtatás lehetőséget teremtett arra, hogy az alföldi borok imázsán kialakult csorbát⁵ enyhíteni lehessen és ezáltal versenyképessé és eladhatóvá váljon a piacon. Ennek eszköze a közös marketingstratégia kidolgozása, amivel a fogyasztókat el tudják érni.

Megalakulásakor a következő célokat tűzték ki:

- a régió szőlőtermelése és borászata közép- és hosszútávú stratégiájának kidolgozása;
- a régió borvidékei hagyományaira építve, védett eredetű borok piacra juttatása;
- meghatározott termőhelyről származó minőségi borok termelésének szabályozása;
- marketingtevékenység egységesítése;
- szőlőtermesztés és fajtahasználat összehangolása;
- borászati fejlesztés teendőinek meghatározása;
- borrégió képviselője;
- belföldi piacokon, az Európai Unió belső piacán, valamint harmadik országok piacain a meglévő pozíciók megőrzése, bővítése;
- egységes arculat kialakítása a borrégió számára, a borvidékek sajátosságainak megőrzése mellett;
- a borrégió borvizsgáló bizottságának létrehozása.

⁵ Borhamisítások miatt kialakult negatív vélemények.

A Duna borrégió székhelye Baja. Szervezetét tekintve:

- három borvidék konzultatív szervezete;
- nem önálló jogi személy;
- vezetősége a három hegyközségi tanács elnökeiből, titkáraiból és a Kunsági borvidék egy képviselőjéből áll;
- elnöki tevékenységét kétévente váltva a hegyközségi tanácsok elnökei látják el;
- titkársági feladatait a Kunsági borvidék hegyközségi tanácsa látja el.

3.5. A hegyközségek újraszervezése

A hegyközségek múlt század végi megalakulásának és az 1948 tavaszáig tartó – egyébként eredményes – működésének története megérne egy önálló feldolgozást, ugyanakkor dolgozatom témáját, illetve a vizsgált korszakot tekintve, most csak az újjászervezésükre térnék ki. A fentebb már taglalt szocialista gazdálkodási rendszerbe természetesen nem fértek bele az államtól független, polgári értékeket valló és alulról szerveződő autonóm közösségek, annak áldozatául estek a hegyközségek is, az erről szóló törvényt egy tollvonással hatályon kívül helyezték. Pedig a korabeli hegyközségi jegyzőkönyvekből egyértelműen kiolvasható volt az a szakmai munka, ami a borágazat fejlesztését és előmenetét segítette.

Ennek megfelelően a hegyközségek újbóli megszervezésének gondolata először csak az 1990-es évek elején vetődött fel az új társadalmi, gazdasági forma kiépítése kapcsán. Így tehát 45 évvel megszüntetésük után, a rendszerváltást követően az 1994. évi CII. törvény új alapokra helyezte és megalkotta a hegyközségeket, felismerve ennek az évszázados szőlészeti, borászati demokratikus intézménynek a szakmai, közösségi, gazdasági, kulturális jelentőségét.

Az Országgyűlés a hegyközségekről szóló törvényt a következő célból alkotta meg:

- szőlőművelés, bortermelés színvonalának emelése;
- termékek piacképességének javítása;
- korszerű származás-, eredetvédelem és minőségvédelem meghonosítása (Csoma, 2012).

A törvény alapjaiban megőrizte a korábbi rendeleteit, ugyanakkor sok új elemmel, feladattal, hatáskörrel bővült. Az eredeti hegyközségek is elláttak minőségvédelmi feladatokat, azonban fő funkcióit csak az új hegyközségi törvény határozta meg. A törvény értelmében a hegyközségek a borhamisításokra és a borjogszabályok betartásának ellenőrzésére is

jogosultságot kaptak, valamint garantálják a termékek származását, eredetét. Magyarországon ismét létrejöttek az eredetvédelem önkormányzati szervezetei. Eddig ugyanis éppen a leghatékonyabb, a termelői önkormányzatok ellenőrző szerepe hiányzott, szemben a nagy bortermelő európai országokkal, ahol már régóta kialakult ennek a rendszere, mint például Franciaországban az AOC-szervezet vagy Spanyolországban a consejo regulador-ok (Csoma, 2012).

Fokozatosan alakították ki a hegyközségi rendszert: a magyarországi hegyközségek, és így a szőlő- és borágazat legmagasabb szakmai szervezete a Hegyközségek Nemzeti Tanácsa lett. A törvényalkotók felhasználták történeti kutatások eredményeit, a régi nemzeti hagyományokat, valamint az 1948-ban hatályon kívül helyezett hegyközségi törvényt. Ugyanakkor az Európai Unió jogharmonizációs elvárásainak megfelelően figyelembe vették a Közösség legjelentősebb szőlőtermesztő és bortermelő tagállamainak hasonló jellegű szabályozását is.

A hegyközségi rendszer jelenleg három szintből áll:

- **Hegyközségek:** egy vagy több település körüli szőlőültetvényeket képviselik, alapvető egységek, melyek összehangolják és irányítják a hozzájuk tartozó területek bortermelését és a borkereskedelmet. Ma Magyarországon 313 hegyközség van.
A Hajós-Bajai borvidéket három hegyközség alkotja: Bajai Hegyközség, Császártöltési Hegyközség, Hajósi Hegyközség.
- **Hegyközségi Tanács:** egy adott borvidékhez tartozó hegyközségek képviselői alkotják. Nincs utasítási joga a hegyközségekkel szemben, de azok elnökeiből és képviselőiből áll; a borvidék egységes arculatának kialakításában; szakmai segítséget nyújt, és odafigyel, hogy az egyes hegyközségek ne sértsék egymás érdekeit technológiai vagy kereskedelmi téren. Ma Magyarországon 22 borvidék és ennek megfelelően 22 Hegyközségi Tanács van. A Hajós-Bajai borvidéken 1995-ben jött létre a hegyközségi rendszer, melynek elnöke 2010-ig dr. Sümegi József volt. Ezt a pozíciót jelenleg a borvidék legnagyobb borászatának tulajdonosa és vezetője, Koch Csaba tölti be.
- **Hegyközségek Nemzeti Tanácsa:** Hegyközségi Tanács elnöke, valamint további egy-egy képviselője és a főtitkár alkotja. Ez a testület képviseli a hazai borgazdaság érdekeit és koordinálja a borvidékek szakmai és gazdasági érdekeit. A borászattal összefüggő oktatási és kutatási intézmények, valamint az állami közigazgatás és az ágazat számos

szervezetének képviselői részt vesznek a Nemzeti Tanács és a Hegyközségi Tanácsok munkájában, de csak tanácskozási joggal rendelkeznek.

A hegyközségi rendszer alapján véve önellátó, fő anyagi forrását a tagok befizetései jelentik, valamint – tekintve, hogy igazgatási feladatokat is ellátnak – ezt kiegészítve állami normatívát is kapnak. Legfontosabb feladata az eredetvédelem biztosítása. Emiatt szabályozza és ellenőrzi a szőlőtelepítést, a termőhelyet, a fajtát és más, a borvidékre jellemző előírásokat. A hegyközségi szabályok készítése és azok végrehajtásának ellenőrzése által a szőlőtermesztés, a borászat és részben a kereskedelem elemeit szabályozza, amelyek a legfontosabbak és a legnagyobb hatással vannak a minőségre. A hegybíró adja ki a származási igazolást minden egyes megtermelt szőlőmenyiségre, amely alapján aztán a bor eredete is ellenőrizhető. A termelők termelésüket és készletüket a hegyközségeknek kötelesek jelenteni, amelyek az adatokat elektronikusan dolgozzák fel. A hegyközségek másik fontos tevékenységi köre az arculat kialakítására, vagy – ahol ez már létezik – annak védelmére irányul. A Hegyközségek Nemzeti Tanácsa egyben terméktanács is, vagyis a kormányzat partnere az ágazat szabályozásával, az arra vonatkozó piaci intézkedésekkel vagy egyéb témákkal kapcsolatos kérdések megvitatásában (Csoma, 2012).

4. Sváb sarok

Mint már korábban is szóba került, a Hajós-Bajai egységhez tartozó települések közül a borvidéket leginkább meghatározó települések a sváb hagyományokkal és kultúrával rendelkező Hajós és Nemesnádudvar. Természetesen még ide soroljuk Császártöltést, de ebben a dolgozatban külön nem kerülnek kiemelésre. Azonban a borvidék történetét, helyzetét és az eddigi alakulását tekintve elvülhetetlen érdemei vannak Császártöltésnek is, nem beszélve a helyiek által készített kiváló borokról. Fontos megemlíteni, hogy a 2000-es évek közepén felvetődött, életre hívott és intézményesülés alatt álló „Sváb Sarok” települési közösségnek Hajós, Nemesnádudvar és Érsekhalma mellett ők a negyedik tagjai. Mivel mind a négy településen nagy hagyománya van a szőlőtermelésnek és borkészítésnek, nem meglepő módon ezen tematika szerint álltak össze, kezdetben a turisztikai programjaik összehangolása mentén. Ennek az volt a fő mozgatója, hogy az eseményeik ne ütközzenek egymással, ezzel segítve, támogatva a másik szándékait.

Nemesnádudvar polgármestere, dr. Kovács István elmondása szerint ennek az együttműködésnek történelmi jelentősége is van, ugyanis a „Sváb Sarok” településeit a korábbi időkben is mindig megpróbálták széthúzni egymástól, annak ellenére, hogy a történelmük, a hagyományaik és a szokásaik nagyban hasonlítanak egymásra. Elég, ha csak abból indulunk ki, hogy 2013. január 1-től újra felálló járási hivatali rendszerben Császártöltés a kiskörösi, Hajós a kalocsai, Érsekhalma és Nemesnádudvar pedig a bajai járáshoz tartoznak. Mindezek ellenére a Hajós-Bajai borvidék jelenlegi helyzetének kialakulásában ugyanakkora szerepe és munkája volt az összes település borászának.

A következőkben Hajós és Nemesnádudvar történetét szeretném röviden bemutatni.

4.1. Hajós története

A korai időkből sajnos nagyon kevés információval rendelkezünk a települést illetően. Ami biztos, hogy a török hódoltság előtti időkben Hajós vásártartási joggal rendelkezett. A török hódítás okozta pusztítás mérhetetlen károkat okozott, a jóformán elnéptelenedett hajósi területekre gróf Csáky Imre 1722-ben 25 német családot hívott (T. Kiss – Tibori, 1988). A német családok azért vállalták ezt a hosszú utat, mert az ottani területek túlnépesedtek és nem volt elegendő megművelhető föld mindenki számára. A földesurak a betelepülőknek földet és négyévi adómentességet ígértek. A feljegyzések alapján 1732-ben már 122 telepes család élt itt (T. Kiss – Tibori, 1988).

A betelepülő német paraszti közösséget „schwabisch” (sváb) elnevezéssel illették. Ezek az emberek magas színvonalú szőlő- és borkultúrát hoztak magukkal, ami a mai napig hatással van a borvidéki terroir-ra. Mivel nemcsak a kultúrát, hanem a szorgalmat, szaktudást is hozták magukkal, így a XVIII. század közepére ismét felvirágzott a szőlő- és bortermelés az ország háború sújtotta területein.

A svábok hajóval érkeztek a Dunán és nagy valószínűséggel a Keallrbearg területén kötöttek ki, vagyis a Pincehegynél. A szájhagyomány útján fennmaradt elbeszélések szerint a telepesek áthatolhatatlan mocsárral és növényvilággal találták szembe magukat a Duna akkori medrének árterületén (T. Kiss – Tibori, 1988). Ezeket a területeket lecsapolták és járható úthálózatot hoztak létre. Építkezni csak úgy tudtak, hogy dombokat alakítottak ki, és arra építették a házaikat, így védve voltak az árvizektől.

A pincefalú építésének kezdetéről nincsenek pontos információk. A svábok betelepülése után a szőlőtelepítés valószínűleg azonnal megindult, ugyanis a hagyomány szerint egyes telepesek a tiltás ellenére szőlővesszőket is hoztak magukkal. Vélhetően ők hozták be a Kékfrankost és a Rajnai rizlinget (T. Kiss – Tibori, 1988). A magas vízállás miatt a XVIII. századig nem lehetett pincéket építeni. A négy méter vastag löszréteg azonban képes volt biztosítani a bor tárolásához szükséges hőmérsékletet és páratartalmat. Hajóson a legrégebbi, ma is álló pince homlokzatán az 1840-es évszám szerepel, tehát vélhetően akkor épült (T. Kiss – Tibori, 1988).

A pincék építése német minta szerint történt, tehát egymás mellé kerültek. A legtöbb magyar faluban a pincék és a prэшházak a szőlőhegyen épültek, egymástól nagyobb távolságokra, addig itt a németek mindig együtt építették őket. Egy 1851-es adat szerint a hajósi pincefalú már 363 pincét foglalt magába (T. Kiss – Tibori, 1988). 1901-ben már 850 pincét számolt, a további számítások pedig 1200-ra növelte a számukat. Így jött létre Európa legnagyobb összefüggő pincefaluja. Minden hajósi családnak volt pincéje, szőlője és bora a századfordulóra, de a gazdagabb családoknak akár több pincéje is lehetett. Nem véletlen tehát, hogy az a mondás járja Hajóson, hogy több pince van, mint ház (T. Kiss – Tibori, 1988).

A hajósi prэшházas pincéket építészeti szempontból általában két csoportba tudjuk osztani.

- 1) A pincelyukat a löszfalba fúrták, ide támaszkodik a nyeregtetős prэшház.
- 2) A prэшház sík területre épült. Középen egy lépcsősor vezet lefelé a lyukpincéhez. Az ilyen lyukpincék kétféleképpen készültek:
 - Kiásták a pincegödröt, majd fentről téglával kiboltozták a pincefalat.

- Csak a pince lejárátát ásták ki a prэшház hátsó részén, a gödör alján pedig ugyanúgy fúrtak, mint a löszfalak lyukpincéit.

A prэшházak nagyobb része az első típusba tartozik. A második típusba eső pincék szinte csak az 54-es főút mentén találhatók meg (T. Kiss – Tibori, 1988). Az idő múlásával átalakult a pincék építésének használt technika. A XX. század táján a korábban használt nádfedél helyett megjelentek a cseréppel fedett tetők. Az építéshez mér téglát kezdtek el használni. Ezekkel tagolták és díszítették a pincék homlokzatát. Megjelentek a díszített deszka- vagy fémajtók, amiket többnyire szőlős minták díszítettek (T. Kiss – Tibori, 1988).

Ez a meghonosodó, újfajta építési stílus jelentős változást hozott a prэшházak belső kialakításában is. A korábban egyterű prэшházból lerekesztettek egy kis szobát. Általában az ajtótól balra eső sarokban. A kis szoba ablaka az utcára nyílt, az ajtaja pedig a prэшházba. Amikor sok volt a munka, pl.: szüretkor, a gazda nem ment haza a faluba, hanem kint éjszakázott (T. Kiss – Tibori, 1988). A szőlő feldolgozás sokszor megkívánta, hogy a gazda kint maradjon éjszakára. A darálás, bogyózás, préselés, a hordók megtöltése sokszor késő estig elhúzódott (T. Kiss – Tibori, 1988).

A második világháború okozta pusztítás a pincefalu fejlődését is negatívan befolyásolta. Az átvonuló katonák, hogy borhoz jussanak, felfeszítették a prэшházak ajtóit, amelyek ajtó hiányában kifagytak és tönkrementek. A világháború után a nemzetközi előírások alapján kitelepítették a svábokat és felvidékieket, az ország más tájairól származó telepesek érkeztek, akik megkapták a svábok területeit és prэшházaikat (T. Kiss – Tibori, 1988). A betelepítettek nem tudták művelni a szőlőket, kezelni a borokat, így a termés csökkenés miatt a pincék üresen maradtak, az elhanyagolt épületek összedőltek, a téglát elhordták más építkezésekre, a pincelyukakat benőtte a gaz. A hatvanas években a sváb lakosság egy része visszatért a környékre és elkezdtek a pincefalu újjáépítését (T. Kiss – Tibori, 1988).

A szőlőtermesztés tekintetében is megmutatkozik a németekre, svábokra jellemző precizitás. Magas szintű tudással rendelkeztek a művelés tekintetében, szorgalmasok és megbízhatóak voltak (T. Kiss – Tibori, 1988). A betelepített lakosság az óhazában elsajátított módszerekkel termesztette a szőlőt. Rendszeresen trágyázták a területeiket, ami akkoriban nem volt általános.

A népi emlékek szerint a XX. század közepéig a Kadarka volt a legelterjedtebb szőlőfajta. A területek mindegy 90%-át tette ki. A XX. század első felében hagyományos szőlők voltak még

a Kadarka mellett a következők: Rizling (Rieslengr), Kecsekecsőcsű (Gaeißatutta), Magdolna (Madlina-Trauba), Korai fehér (friehi waißi Trauba), Oportó (oportó), Muskotály (Muschkatellr), Vastaghjú (dickhäutigi Trauba) és még sok más. A gschmeckidi Trauba vagyis a „szagos szőlő” egy gyűjtő fogalom volt, ami a következő fajtákat foglalta magába: Noah, Izabella, Otelló, illetve a muskotályos szőlőket (T. Kiss– Tibori, 1988). Az 1870-es években pusztító filoxéra vész elkerülte Hajóst, hiszen a kvarcos homok védelmet nyújtott a szőlőnek. Elsők között kapta meg Magyarországon 1987-ben a „Szőlő és bor nemzetközi városa” címet, valamint tagja a Szőlő és Borvárosok Egyesületének is.

4.2. Nemesnádudvar története

A falu a X. század első felében a honfoglaló magyarok szálláshelyül szolgált. Ekkoriban ezen a területen többségében szlávok éltek. A község nevének kialakulásában mindenféleképpen érezhető a szláv hatás. A szlávok a vezéri udvarokat már Etelközben is „dvor”-nak nevezték. A X. században inkább a személynevekkel illették a vezéri szálláshelyeket. Csak a királyi udvari szervezetének egységes kiépítésétől számítható az udvar szó helységnévben való széles körű elterjedése (Heckenberger, 1991).

Az első hiteles okirat 1431-ben kelt, ahol már Nagwdwar néven említik a települést. A „nád” előtag kialakulásának oka egyértelmű lehet, hiszen mocsaras, lápos vidékről van szó. Végleges nevét csak az 1900-as évek elején kapta, miután sok közigazgatási nehézséget okozott, hogy egy Hajdú-Bihar megyében található településsel azonos nevet viselt (Heckenberger, 1991).

Nemesnádudvar az 1700-as években a még korántsem a most ismert területen helyezkedett el. A század elején betelepült rácok és tótok a jelenlegi település és a Halasica-csatorna közötti részen építkeztek. Ezek a területek árvíz- és belvízveszélyes területek voltak (Heckenberger, 1991). Az 1720-as években érkező szlovákiai magyarok nem csatlakoztak hozzájuk, hanem már jóval beljebb, a jelenlegi falu területére építkeztek. A források szerint iható forrásvizet találtak, feltehetőleg ezért települtek oda. A betelepülő németek a házaikat a mai faluközpont környékére építették (Heckenberger, 1991).

Ahogy Hajósnál is láttuk, Nemesnádudvaron is nagyban befolyásolta a falu településképét a svábok szőlészeti, borászati tevékenysége. Ugyanakkor még nagy különbség van a kettő között. Míg Hajóson a pincefalu különálló egységet alkot, addig Nemesnádudvaron a község szerves részét képezi. A falu lehetőségei adottak voltak ahhoz, hogy jó minőségű és rendkívül alkalmas

lyukpincéket és prэшházakat építsenek. A sváb kultúra jellegzetes jegyei köszönnek vissza a pincesorokon. Szorosan egymás mellé épített, apró, vakolatlan fehér prэшházak. Szinte az érkezésük után rögtön elkezdtek a pincék kiépítését (Heckenberger, 1991). Jelenleg nagyjából 600 pincéről beszélhetünk.

Általánosságban három részre oszthatjuk a prэшházas lyukpincéket:

- 1) prэшház;
- 2) kis szoba a prэшházon belül;
- 3) lyukpince.

A prэшházakra jellemző kivitelezési formák szinte teljesen megegyeznek a Hajóson tapasztalt változásokkal. Általában utcafrontra volt a kisszoba ablaka, mellette egy nagyobb, kétszárnyú ajtóval. Szellőző nyílásokat vágtak több helyen a prэшház oldalába, ezzel elősegítve, hogy ne penészedjen meg a fal és a mennyezet. A prэшházak a szőlőfeldolgozásban játszottak szerepet, megfelelő helyet biztosítottak a szüreti munkálatoknak. Funkcióját tekintve a kisszoba a gazda pihenésére szolgált. A nemesnádudvari gazdák legtöbbször hazamentek a nap végén, ugyanis nem voltak messze otthonaiktól, a pincesorok a falu részét képezik. Ennek tekintetében a kisszoba szerepe részben megváltozott, baráti összejövetelek és iszogatások helyszínéül is szolgált.

A pincelyukat az erre alkalmas támfalakba ásták ki. Többnyire 10-15, helyenként 20 méter hosszan, de ennél hosszabb járatok is léteznek. A szájhagyomány szerint a gazda házának mérete egyenesen arányosan nőtt a lyukpince hosszával, mert a kivájt agyagot használták fel a házak építésére. Úgy mesélik, hogy akinek nagy háza volt, annak a lyukpincéje is hosszan nyúlt a támfalba. Az alagutat kiboltozták. Bor érlelésére kiválóan alkalmasak voltak ezek a lyukpincék. Egyenletes hőmérsékletet, valamint megfelelő páratartalmat biztosítottak. A pincék falát borító nemespenész gondoskodott a körülményekről.

A II. világháború után a német származású lakosságot deportálták, akárcsak Hajóson és a környező településeken. A kollektív bűnösség elve alapján kényszerítették a sváb lakosságot, hogy egy éjszaka alatt hagyják el megszokott életüket, házaikat, mindössze egy kézi táskával, ami abba a táskába belefért, vihettem magával, minden mást hátra kellett hagynia. A nagyöregek a mai napig a svábság legsötétebb időszakaként tekintenek a kitelepítésre, amely 1947. április 18-án vette kezdetét és április 22-ig tartott (Heckenberger, 1991).

Ahogy Hajóson, úgy Nemesnádudvaron is kipusztulás fenyegette a szőlőket. A főleg felvidékről betelepített magyar lakosság nem igazán értett a szőlőhöz és borhoz kapcsolódó munkákhoz. A kisszámú itt maradt sváb lakosság pedig nem tudta vállalni az akkora 360 kh méretűre duzzadt szőlőterületek megművelését (Heckenberger, 1991). A szocialista berendezkedés és kollektivizálás azonban orvosolta ezt a problémát. Ezek a szőlők a Hosszúhegyi tizenkét Állami Gazdasághoz és a „Kossuth” Termelőszövetkezeti Csoporthoz kerültek, megóvva őket a teljes pusztulástól (Heckenberger, 1991).

Szőlőtelepítések és fajtaszerkezet bővítések indultak el a környéken a központosítás után. Galgóczi Károly (1877) nyomán tudjuk, hogy „Legfőbb jövedelemforrás a bor, mely 1447 holdon műveltetik. A szőlő emelkedett parton fekszik, a bor a környéken termő homoki borok közt az első helyet foglalja, ezelőtt kizárólag veresnek szüretett, most egyenlő részben veres és siller, a bácskai lakosok közt van jó kelendősege, kik helyből vásárolják” (Galgóczi, 1877).

1985-86-ban a Hosszúhegyi Állami Gazdaság telepített először Cserszegi Fűszerest. Az 1982-ben állami elismerést kapott szőlőfajta, melyet Bakonyi Károly nemesített, rövid időn belül elterjedt a Hajós-Bajai borvidéken mivel jó minőségű, bőtermő fajtának ismerték meg.

A TSz létrehozása után 200 kh. hagyományos szőlőt (Kadarka, Szlanka, Kövidinka) telepítettek, amely a termőre fordulás után a társaság egyik fő bevételi forrása lett. Az 1967-68-ban telepített csemegeszőlők (Pannónia kincse, Szőlőskertek királynője, Kocsis Irma) még rendkívül jövedelmezőnek bizonyultak (Heckenberger, 1991). A magashozamú fajtákból (Kék Zweigelt, Muskat Ottonol, Chardonnay, Rizling szilváni, Kékfrankos) 1979-1980-ban 100 hektárt telepítettek, közül néhány csak rövid ideig hozott bőséges termést (Heckenberger, 1991).

5. A Hajós-Bajai Borvidék terroire-ja

5.1. Hagyományok a borvidéken

A borvidék két legjelentősebb pincefalujában, Hajóson és Nemesnádudvaron a szőlőtelepítések a svábok betelepülése után kezdődött. A Rajna környékéről érkező sváboknak nem volt ismeretlen a szőlőművelés, ők látták meg először a kedvező feltételeket a magasabban fekvő területekben.

Az 1800 ha termőszőlőt a borvidékhez tartozó 12 településen évszázadok óta termesztik. Az elmúlt században itt termelték az ország legfűszeresebb hazai borait. Számottevő volt emellett az olaszrizling, a kövidinka, a sárfehér szőlőkből készített borok. A borvidék öt településén élő németajkú lakosság magával hozta a szőlőművelés és borkészítés szeretetén túl az őshazában termesztett fajtákat is, így került e vidékre a kékfrankos és a rajnai rizling. A Hajós-Bajai borvidék szőlészeti és borászati színvonala kiemelkedő volt minden időben.

Az egészszelkes parasztok telekméretükből adódóan 12 kapa szőlőt kaptak, ezzel szemben a kisebb telekkel rendelkezők arányosan kevesebb szőlőterülethez juthattak (Heckenberger, 1991). A kapa méretére vonatkozóan többféle érték is létezik. A történészek megállapítása szerint 94 négyszögöl (n-öl) ennek mérete, azonban a helyi adottságokból kifolyólag ez a szám 160 n-ölnek felel meg (Heckenberger, 1991). A XIX.-XX. században nőtt a szőlőterületek nagysága. A részletes dézsma jegyzékből ki lehetett olvasni, hogy ki volt a legnagyobb szőlősgazda (Heckenberger, 1991).

A borok jellemzőinek, melyek alapján tájanként eltérnek egymástól, egyik legfontosabb befolyásoló tényezője a termőterület ökológiai környezete. Esetünkben ez elsősorban testes, mérsékelt savtartalmú, lágyabb, alkoholban gazdag borokat jelent.

A Hajós-Bajai borvidékre jellemző homoktalajok egyik sajátossága, hogy gyorsan felmelegednek, és világos színük miatt a napsugárzást jobban visszaverik, ez meggyorsítja a szőlő érését, a bor magasabb alkoholtartalmát. A sajátos talaj- és klimatikus viszonyok miatt a fehér és rosé borok illatanyaga intenzív, a borok pedig zamatban gazdagok. Az itt előállított vörösborok általában gyümölcsösek, mély színűek, csersavaik határozottak, fejlődésük lassú. Siller borok esetében a magasabb alkoholszint a piros bogyós gyümölcsösséghez is vezethet.

Mivel a csapadékszint relatíve alacsony, így a hosszabb, szárazabb vegetációs időszak elősegíti a késői szüretelésű borok elkészítését. A prémium borok esetében a telt, érett jegyek a magasabb átlaghőmérsékletre vezethetőek vissza. A hideg telek és a hosszan elnyúló, szinte teljesen sík terület kedveznek a jégbor készítésének. Mivel a borvidék viszonylag alacsony fekvésű, a Duna vonala mentén évről évre szélsőséges lehűlések tapasztalhatóak. A nyári és kora őszi meleg időjárás miatt a szőlő cukortartalma megemelkedik, majd a késő őszi és kora téli fagyos hajnalok alkalmával lehetőség nyílik a megfagyott szőlő szüretelésére és jégbor készítésére.

Itt jegyzem meg – mintegy megerősítve a fentieket – hogy konzulensem, dr. Sümegi József borászata 1996-ban készítette el Magyarország első jégborát. A hozzá szükséges „alapanyagot” 3 hektár Geisenheim 110-es klónú Rajnai rizling területükön termelték meg. Ezt a szőlőt kifejezetten jégbor készítésre szelektálták. Jellemzője a vastag héj, így nem rothadékony szőlő. Kockázatos vállalkozásként emlegette a jégbor készítését, mert meg kell várni, hogy $-7\text{ }^{\circ}\text{C}$ alá süllyedjen a hőmérséklet, ami gyakran csak januárban történt meg. A környezeti tényezők és a vadak kártékony hatása csökkentheti a tényleges termésmennyiséget. Azonban az bizonyos, hogy rendkívül jó áron eladható termékről van szó.

A Hajós-Bajai borvidék szerepét nem lehet alábecsülni az ország szőlészeti és borászati ágazatában. A szőlőtermelésnek nemcsak gazdasági, hanem nagy jelentőségű társadalmi hatása is érzékelhető, hiszen a térségben fontos népességmegtartó funkcióval bír. A szőlő és a bortermelés, valamint a borturizmus fejlődése folyamatosan tapasztalható napjainkban.

A termőhely humán tényezőinek hatása az alábbi területeken nyilvánul meg:

- az ökológiai viszonyok potenciáljához illeszkedő fajtaszerkezet tudatos kialakítása (hagyományos és új fajták);
- az ökológiai és részben piaci sajátosságokhoz illeszkedő szőlészeti és borászati technológia kialakítása;
- az ökológiai és piaci sajátosságokhoz illeszkedő üzemi és integrációs szerkezet kialakítása (A Hajós-Baja oltalom alatt álló eredetmegjelölés termékleírása, 3. változat).

5.2. A borvidék fekvése

Borvidékünk talaj és éghajlat adottságai, valamint a tengerszint feletti magassága alapján inkább a Szekszárdi borvidékhez hasonlítható, mint az Alföldön lévő szőlőterületekhez, hiszen e

területek a Tolnai-dombság lefutásának részei, amit csak a Duna szel ketté. Érdekesség, hogy a Spanyolországban lévő Douro folyó által kettészelt borvidékhez hasonlítható.

A Hajós-Bajai borvidék Duna-Tisza köze déli részén, az úgynevezett Bácskai-löszhát nyugati lejtőin és a Telecskai dombok északi nyúlványain terül el. Nyugatról legjelentősebb folyónk, a Duna, északról és keletről a Duna-Tisza közti homokhátság, délről pedig a magyar-szerb országhatár fogja közre. Természetes tájai a Duna menti síkság déli része, a Bácskai homokhát, valamint a Bácskai lösztábla északi része.

5.3. A borvidék talajszerkezete

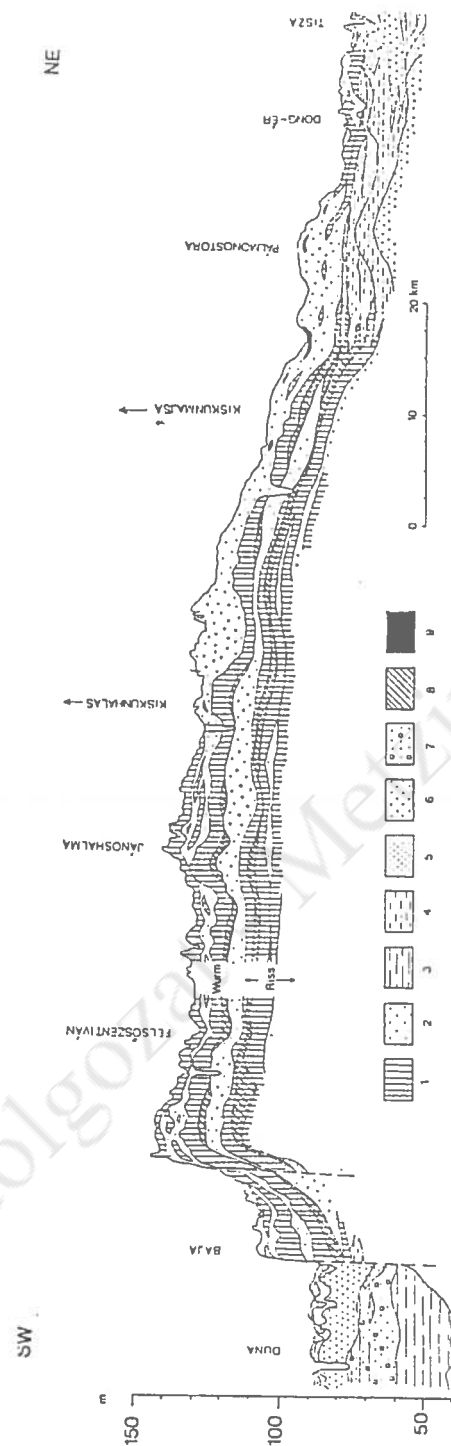
Az átlagos tengerszint feletti magasság 120 méter körül van, de a szintkülönbség – egy területen belül is – akár 10-20 méter körül lehet. A dűlők átlagos lejtése 2-10% közé esik. Talaj összetételének tekintetében jellemző, hogy 30-50 centiméter homokos feltalaj alatt agyagtalajok vagy lösztalajok vannak (Heckenberger, 1991). A homokréteg vastagsága meghatározó a talaj termékenysége szempontjából. A vékony lepelhomokkal fedett talajok nagyon kedvezőek a növények számára.

1. ábra: A Duna-Tisza közének térképe (Bódy, 1995)

Ez a termőtáj mindig is különbözött az általános alföldi termőtájtól, hiszen az itteni szőlők, a közhiedelemmel ellentétben nem homokon termettek, hanem elsősorban lepelhomokkal fedett agyagtalajon, de helyenként lösztalajon. Ez egy nagyon lényeges különbség a Kunsági borvidékhez képest, ahol valóban homokon termesztik a szőlőt. A homokréteg vastagsága a talaj termékenysége szempontjából meghatározó. A vékony rétegű lepelhomokkal fedett talaj a legkedvezőbb a mezőgazdasági növények számára.

1875-ben jelent meg először Magyarországon a szőlőgyökértetű, másnéven a filoxéra. A kártevő életciklusa kétéves, gyökérlakó és levéllakó nemzetségből áll. Kezdetben nehezen találtak hatékony módszert a védekezésre. Később rájöttek, hogy a magas kvarc tartalmú talajokon (minimum 75-80 %) nem életképes. Mivel a térségben a legtöbb szőlőterületet homokréteg takarja, a filoxéra vesz elkerülte a borvidéket (Heckenberger, 1991). Ma már inkább a kötöttebb talajokat választják a termelők telepítés céljából.

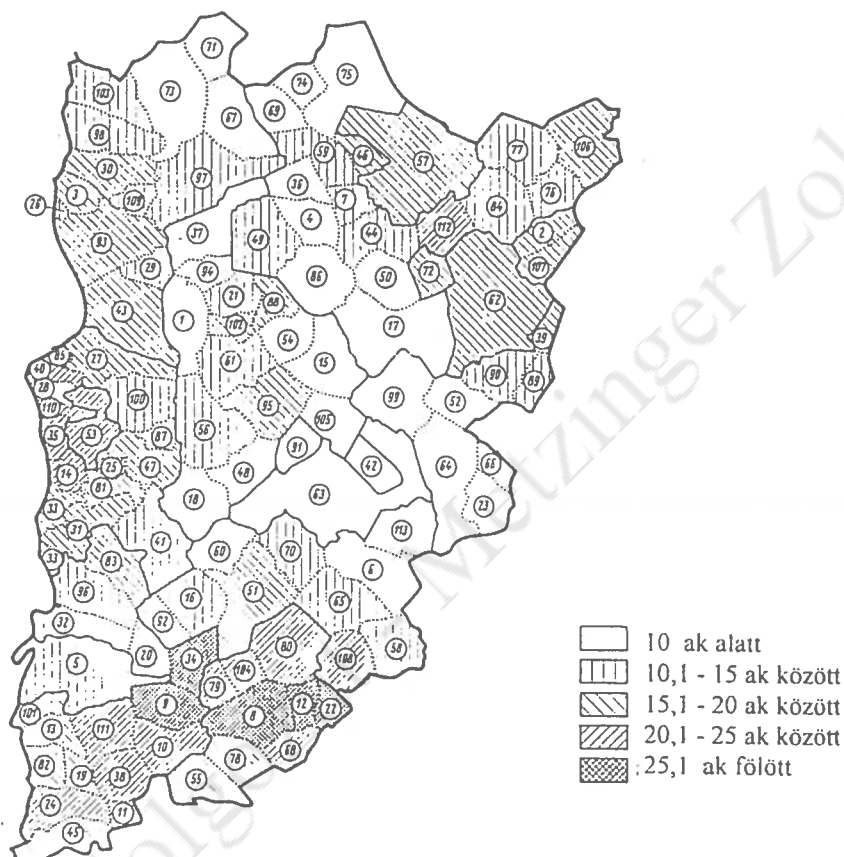
1. lösz, 2. futóhomok, 3. agyag, 4. közelliszt, 5. aprószemű, 6. közepesű, 7. kavicsos rétegek, 8. humuszos rétegek, 9. karbonátkőzet

2. ábra: Földtani szelvény a Duna-Tisza közéről (Bódy, 1995)

A kialakult talajszelvényen a 2. ábrán 30 méteres mélységig, a futóhomokréteggel megosztva mintegy hat löszszint jelenik meg. A lösz vízszintes irányban gyakran fokozatos átmenettel futóhomokba megy át. Az ábrán jól látszik a borvidék kedvező adottságú talaja, mely

humuszban gazdag, szemben az Alföld többi vidékével, ahol a talaj humuszban és tápanyagban szegény. A vízzáró altalajnak a felszíntől való távolsága szerint a talajvíz 3-6 m-re található. A mélyen gyökerező szőlőtőkék aszályos időjárás mellett is fel tudják venni a talajvizet.

A borvidék földjének termőképességéről az aranykoronában kifejezett tiszta jövedelem nagysága alapján kaphatunk megközelítő nagyságú képet. (3. ábra)

3. ábra: Földek termőképessége aranykoronában kifejezve (Bódy, 1995)

5.4. Klimatikus viszonyok

A térség szőlőtermesztését a talajtípuson kívül a klimatikus tényezők is jelentősen befolyásolják. A klimatikus tényezők, melyek hatással vannak a szőlőre: a napsütés időtartama, a levegő hőmérséklete, valamint a lehullott csapadék mennyisége.

Kontinentális éghajlat jellemző a térségben, országos viszonylatban elmondható, hogy mind a napfénytartam, mind a napsugárzás havi és évi összege a Hajós-Bajai borvidék területén a legmagasabb. A napsütéses órák száma 2000 fölött van, a napsugárzás éves összege 4700

MJ/m² körül. Az időjárásáról elmondható, hogy szélsőségesen meleg nyarak, enyhébb telek jellemzik.

- Az évi nappali megvilágítás időtartama 4406,43 óra, a tényleges napsütéses időszak viszont egész évben 2076 óra. Az észlelt és lehetséges napfénytartam közötti arány alapján a tenyészidőszakban a nappali megvilágítás 55,6% alatt van. Magyarország szőlőtermő tájain a napfénytartam évi összege sokéves átlagban 1800-2070 óra. Ebből látszik, hogy e borvidék a leggazdagabb napfényben. A szőlőnövény fényigényét figyelembe véve megállapítható, hogy a térség a fehérbor-szőlőfajtákon kívül, kiválóan alkalmas a vörösbort adó szőlőfajták termesztésére is.
- A másik fontos tényező a hőmérséklet. A borvidéken az évi középhőmérséklet sokéves átlagban 10,5 °C, vegetációs idő alatt viszont 16,2 °C. Az ebből számított teljes hossz 3477,7 °C, a hatásos hossz pedig 1337,7 °C. a szőlőtermesztéshez szükséges minimális teljes hossz 2500 °C, a minimális hatásos hossz viszont 1000 °C, az évi középhőmérséklet pedig 9-21 °C között kell, hogy legyen. Magyarországon az évi középhőmérséklet 10 °C körül van. A táblázatból leolvasható, hogy a teljes hosszeget illetően 71,9%-kal, a hatásos hossz vonatkozásában pedig 74,8%-kal több hőmennyiség áll a szőlőtermelés rendelkezésére.
- A harmadik tényező a lehullott csapadék mennyisége. Az átlagos csapadék mennyisége a borvidéken 400-500 mm, a vegetációs időben viszont 396 mm csapadék hull a szőlőre. Ez alapvetően elég lenne, azonban, egyenlőtlen az elosztása, ezért nyáron aszályos, vagy aszály közeli állapotba kerülhet a borvidék. A legtöbb csapadék általában ősszel és tavasszal hullik. Legcsapadékosabb hónap a május 66 mm-rel, ami 15,1 nap alatt esik, és a június 65 mm-rel. E két hónapban hullik le az évi csapadék 21,7%-a. Figyelembe véve az évi csapadék mennyiségét elmondható, hogy a szőlőnövény e térségben eredményesen termeszthető, mert a szőlőnövény közepes vízigényű, és átlagban 500-600 mm csapadékot igényel. Ezek a feltételek itt biztosítva vannak.

A termőtáj és az éghajlat mellett még kedvező hatással van a szőlőnövényre a tengerszint feletti magasság is. A Hajós-Bajai borvidék átlagban 30-40 méterrel magasabban fekszik, mint a környező vidékek, de például a Kékhegy, ami Baja mellett található, 161 m magas. Ez megmutatkozik a tavaszi fagyoknál, amikor a nem messze lévő Kiskunsági szőlőültetvény lefagy, a Baja és Hajós környéki szőlők viszont épek, egészségesek maradnak. Ennek ellenére problémát tud okozni és kihívás elé állítja a szőlőtermelőket a borvidék fagyveszélye. Napjainkban főleg a tavaszi fagyok jelentik a legnagyobb veszélyt. Az utóbbi évtizedekben

ugyan csökkent a fagyzugos területek aránya, de ez leginkább az erdőtelepítéseknek köszönhető. Galgóczi Károly 1877-ben megjelent „*Erdőségek és a befásítás fontossága Magyarországra*” című publikációjában már felhívta a figyelmet az erdőtelepítések szükségességére és hatására. „Gyakran oly kemény fagyok állnak be; melyek nemcsak a termést; hanem a növényi életet egészen is előlik. Máskor ismét a hőmérséknek szélsőségbe hirtelen változása miatt támadt rendkívüli viharok és esőszakadások pusztítják el azt, a mit a fagy megkímélt. Hogy e veszedelemnek főoka a vidék erőtlenségében van, mindjárt kitetszik/mihelyt a viszonyokat közelebbről vizsgáljuk” (Galgóczi, 1877).

Szakdolgozat - Metzinger Zoltán

6. A borvidék jelenlegi trendjei

Mivel nagyon kevés a rendelkezésre álló adat a Hajós-Bajai borvidék rendszerváltás utáni trendjeivel kapcsolatban, ezért egyeztetést kezdeményeztem Knehr István hajósi hegybíróval, aki rendelkezésemre bocsátotta a legfrissebb adatokat. Ezen kívül, helyi származásúként a nemesnádudvari borászokhoz személyes ismeretség fűz, nem beszélve, hogy a Nemesnádudvari Borbarátok Egyesületnek és a Nemesnádudvari Szent Mihály Borlovagrendnek is tagja vagyok. Ennél fogva elmondhatom, hogy közvetlen közelségből látom és tapasztalom a helyi borászok előtti kihívásokat, gyakorta beszélgetéseket, tapasztalatcserét szoktunk folytatni egymással.

A hajósi Kovács Borház tulajdonosával, Kovács Róberttel is felvettem a kapcsolatot, aki széleskörű információkkal rendelkezik a szomszédos pincefalu napi működéséről. Nem utolsósorban pedig, a szintén hajósi Sziegl Balázst – az egyik legjobban prosperáló borászt – is megkérdeztem a tapasztalatairól. Érdekes volt hallani, ahogy egymástól függetlenül, mindketten dr. Sümegi Józsefet és Gonda Jánost javasolták felkeresni a rendszerváltás utáni időszakokkal kapcsolatos tájékozódás kapcsán. Egyöntetű vélemény volt részükről, hogy ők ketten rendelkeznek a legtöbb történeti tapasztalattal a borvidékről.

A HNT adatai 1767 hektáron termesztnek szőlőt a borvidék 16 településén. Legnagyobb arányban Hajóson, Nemesnádudvaron és Borotán találhatóak. Termesztési módok tekintetében elmondhatjuk, hogy leginkább konvencionális gazdálkodást folytatnak a termelők. Az ültetvények átlagos életkora 15-20 év között van. (HNT, 2023)

A Hegyközségek Nemzeti Tanácsa adatai alapján, a legnagyobb területen termesztett szőlőfajták a Kékfrankos (378,89 ha), a Cserszegi fűszeres (440,98 ha) és a Cabernet sauvignon (91,97 ha). (HNT, 2023)

A borvidékre jellemző a kis birtokméret. Knehr István adatai szerint hozzátevélegesen 500 termelő van a hegyközségben, akik 1000 m²-nél nagyobb területtel rendelkeznek. Ahogy a múltban, úgy most is sokan csak saját fogyasztásra termelnek szőlőt és készítenek bort. De rengetegen már eladásra, akár életvitelszerűen művelik a szőlőiket és készítik boraikat. Természetesen nagyobb termelők is vannak a borvidéken, mint például Koch Csaba.

Érdekes trend, hogy az egykor inkább vörösboros borvidéken mára inkább a fehérborok vannak túlsúlyban. Ennek oka, hogy a borvidék adottságai lehetővé teszik az aromadús, illatos, könnyed és friss fehérborok előállítását. Mivel a hazai borpiaci tendencia is ebbe az irányba fordult az utóbbi években, így elmondható, hogy alkalmazkodunk az országos fogyasztói trendekhez. Főleg a fiatalabb korosztály érdeklődik ezen tulajdonságú borok iránt. A borászok egybehangzó véleménye szerint 58-42%-os arány figyelhető meg a fehérborok javára. Ezek közül is a csereszegi fűszeres és az olaszrizling a legnépszerűbb fajták, ami nem meglepő, hiszen előbbi rendkívül jó fagytűrő, ami ezen a borvidéken nagyon fontos. Cukortartalma gyakran meghaladja akár a 18 mustfokot is, és emellé a savtartalma is kielégítő, bora fűszeres zamatú, muskotályos illatú, harmonikus savtartalmú. A csereszegi fűszerest a Hosszúhegyi Állami Gazdaság telepítette először, tehát már az állami gazdaság időszakában népszerű lett, amit azóta is tart. Jelenleg is a legnépszerűbb fehérbort adó szőlőfajtaként tartják számon a borvidéken. Az olaszrizling bőtermő, kiváló minőségű fajta. Későn érő fajta, általában október első felében szüretelik, ehhez kedvez a térségre jellemző melegebb időjárás. Borának savai szelídek, íze a keserű mandulára emlékeztet. Érdekes egy mondat erejéig megemlíteni a biancát. Magas hozamú, rezisztens fajtaként elterjedt a térségben, de inkább a szőlőtermesztő és azt értékesítő gazdák körében népszerű, semmint a borászok között.

Vörösbort adó szőlőfajták közül legnépszerűbb a kékfrankos, melyet a borászok nagy része termeszt. Mivel alapvetően jól termő fajta, rothadásra nem érzékeny fajta, szeptemberben szüretelhető (Bognár – Mercz, 1995). Ahogy az ország, úgy a borvidék adottságai is kedveznek a Kékfrankos termesztésének. A kékfrankos után a cabernet sauvignon-t tartják a legnépszerűbbnek a borászaink, nagy részük termeszti is ezt a fajtát. Vízigénye közepes, a meleg időjárás kedvez neki, tehát a feltételek adottak számára. Borában primer aromákat érzékelhetünk, amik gyakran a bogyós gyümölcsízt kölcsönöznek a bornak. Bora testes, közepes alkohol- és savtartalmú (Bognár – Mercz, 1995).

Ha már a vörösborok szóba kerültek, érdemes megjegyezni, hogy itt jelentős változás következett be a rendszerváltás óta. Dr. Sümegi József elmondása alapján a két háború között minden évben 40 vagon kadarkát szállítottak ki Svájcba. Ma már egyet sem. Sosem lesz már uralkodó fajta a borvidéken, mint egykor, annak ellenére, hogy jól érzi magát a környéken és kiváló minőségű borok készítésére alkalmas. Tüzes, fűszeres borokat tud adni, nagyon jó aromával, de annyira igényes a termesztése, hogy csak kisüzemben képzelhető el. Nemesnádudvaron egy időben szinte csak kadarka volt. De a rendszerváltás környékén a

legnagyobb részét már lecserélték. A hagyományosan termelt kadarkát gyalogműveléssel termesztik.

A hajósi Sziegl Pincének nagy szerepe van a kadarka területek megmentésében. Több régi területet is felvásároltak pusztán azért, hogy a gazdák ne vágják ki az ültetvényt.

Borászaink egybehangzó véleménye szerint a rezisztens fajták egyre nagyobb teret hódítanak a térségben, sokan közülük rendelkezik is kisebb-nagyobb területtel. Ezek közül a legnépszerűbb a kunleány, a nero és a már említett bianca. Rezisztenciájuk miatt ellenállóak a gombás betegségeknek, kisebb munka- és növényvédőszer-igényűek, mint a konvencionális fajták. Kisebb önköltség mellett, nagy termés hozammal tudják termesztetni, így értékesíteni is nagyobb haszonnal tudják a szőlőt. A kunleány jó fagyűrő képességével is hozzájárult, hogy elterjedt legyen a borvidéken.

Termesztési módok szempontjából még nincs áttörés, noha egyre többen alkalmazzák már az ökológiai technológiákat, amit a jelenlegi gazdasági helyzet csak erősít. Az utóbbi egy-két évben olyan szintű áremelkedésről beszélnek a borászok, ami már-már duplája a megelőző időszaknak. Ennek ellenére legtöbben még mindig a hagyományos, konvencionális termesztési formát alkalmazzák.

A rozé borok népszerűsége is felfutóban van, a legtöbb bortermelő szortimentjében már megtalálhatók. Természetesen a rozét a két legnépszerűbb vörösbort adó szőlőből, kékfrankosból vagy cabernet sauvignon-ból állítják elő.

Másik érdekes tétel a sillerbor, melynek nagy hagyománya van térségünkben, ugyanis az idősebb borászok elmondása alapján főleg sváb településeken terjedt el (német hagyományok alapján), így Nemesnádudvaron és Hajóson is. Ez a tétel a rozénál sötétebb, a vörösbornál világosabb színe miatt egy köztes bornak tekinthető. Az idők anekdotái szerint a sillerborok sok esetben azokból a borokból készültek, amelyek nem sikerültek jól vörösbornak. Mivel vörösnek nem voltak tekinthetők, így sillerként értékesítették. Alacsony ára miatt a rendszerváltás előtt ez a fajta is felfutóban volt, noha nem feltétlenül a legjobb minőségű bornak számított. Ez a trend mára megváltozott, ugyanis a sillerbort is ugyanolyan minőségben és tudatosan készítik, mint a többi. Ennek köszönhetően emelkedőben van a népszerűsége.

Ugyan nem sokan, de kései szüretelésű borokat is készítenek a borvidéken, ők azt mondják, hogy nehéz a borvidék adottságaival természetes édes bort készíteni, ugyanis a szőlők nem

alkalmasak rá, nem lehet elég hosszú ideig kint hagyni őket. Talán legalkalmasabb szőlő a kunleány lenne hozzá, de előbb kezd el rothadni, illetve kiégnek a savak belőle, vagy egészen triviális módon a vadak megeszik, mire szüretelhető lenne. Dr. Sümegi József véleménye szerint, lehet édes borokat készíteni ezen a környéken is, de jelenleg nem áll rendelkezésre a megfelelő technológia a helyi kistermelők körében.

Koch Csabán kívül van néhány kisebb, helyi borász, akik habzóbor és pezsgőkészítéssel is kísérleteznek, ami egy újabb érdekes trendet nyithat meg a borvidék életében. Az eddigi tapasztalatok alapján az irány megfelelő.

Szakdolgozat - Metzinger Zoltán

7. Kitörési lehetőségek

A Hajós-Bajai borvidék esetében az úgynevezett kitörési lehetőségek kiváltképp fontosnak. Tapasztalataink szerint azonban a Kunsági borvidék közelsége egyfajta negatív előjelet tett a térség országos megítélése elé. Sokak fejében összemosódnak a határok a borvidékek között, és egy egységnek tekintik őket.

A Hajós-Bajai borvidék egészen más terroir-al rendelkezik, ezért is fontos, hogy az térségek elkülönüljenek egymástól. Ennek elengedhetetlen kelléke a marketingtevékenység, amit a kiváló borokon túl a turizmussal lehet erősíteni.

A fentebb már említett „Sváb Sarok Borút” egy fontos eleme ennek a törekvésnek, hiszen a turizmuson keresztül köti össze Császártöltés, Hajós és Nemesnádudvar településeket, azon belül is a térség pincefaluit, pincesorait. A polgármesterektől kapott információk alapján igyekeznek minél szorosabbra fűzni az együttműködést a rendezvényeken keresztül. Ugyan a kezdeményezés még igen friss és nem teljesen kiforrott, a borvidéki települések már most sem szűkölködnek az eseményekben.

Elég csak az 1978 óta minden év májusában megrendezésre kerülő hajósi Orbán napot megemlíteni, ami a helyiek számára a szőlő, a bor és a pincefalu közösségi ünnepe. A több mint 40 éves múltú eseményen nemzedékek, minden korosztály képviselteti magát. Az Orbán nap mellett a Tavaszi pincenyitogató, általában a húsvét előtti héten fogadja az érdeklődőket. A Fröccsözönt június utolsó hétvégéjén tartják, a Halloweeni Tökös újborkóstolót novemberben, végül az Adventi nyitott pincék rendezvényt karácsony előtt két héttel. A kisebb rendezvények körülbelül 500-600 embert mozgatnak meg, de a szervezők és a résztvevő gazdák szerint több embert már nehéz lenne kiszolgálni. A látogatókat 15-16 nyitott pince várja ezeken a rendezvényeken, melyek az utóbbi tíz év turisztikai felfutásának eredményei.

Nemesnádudvaron 1987 óta rendezik meg Szent Mihály napi újbor ünnepet. Az első borünnep dr. Sümegi József és Kishegyi Simon ötlete alapján került valósult meg. A hajósi Orbán naphoz hasonlóan a településen immár hagyománnyá vált eseménye minden év szeptemberének utolsó hétvégéjén.

Már egy újszerű, de dinamikusan fejlődő és egyre népszerűbb rendezvény Nemesnádudvaron a Nemzetközi Vadgasztronómiai és Borfesztivál, melyet 2014-ben szerveztek meg először. A Nemesnádudvari Nonprofit és Marketing Kft., valamint a Nemesnádudvari Borbarátok Egyesülete a helyi vadásztársasággal kiegészülve indította útjára a fesztivált. Általában június első hétvégéjén tartják a trianoni megemlékezés napjához kötve. Felvidéki, kárpátaljai, délvidéki, erdélyi, német, olasz és környékbeli vadásztársaságok (pl.: Csávoly) tagjai jönnek el a településre és készítik el tradicionális vad ételeiket. A borokat a rendezvényre a Borbarátok Egyesület tagjai biztosítják. Tizenegy helyi borász kiváló borait lehet kóstolni az ételekhez.

Népszerű rendezvény a május 1-jéhez kötődő Pincemajális, amikor 8-10 helyi borász tételait lehet kóstolni egy kellemes séta közben a festői pincesorokon. Újonnan belépő rendezvény volt 2022-ben a Csillagom bortúra, melynek lényege, hogy a Pincemajálishoz hasonló bortúrát szerveznek, de kizárólag hölgyek részére. Szintén tavaly rendezték meg először a Vadkolbász Fesztivált, amikor csapatok által vadhúsból készített kolbászt lehet kóstolni. Ennek sajátossága, hogy nem a helyi borászok borait kínálták a kolbász mellé, hanem a környező borvidékek ismertebb borásza hozták magukkal a tételüket. Ennek magyarázata az volt, hogy végre a helyi borászok is lazíthassanak, hiszen a többi eseményen vendéglátóként kell helytállniuk.

Jól mutatja a rendezvények színvonalát, hogy évről évre nő a programok népszerűsége és az ide látogatók száma. Egy-egy bortúrára átlag 250-300 poharat adnak el, ami a pincesor befogadóképességét tekintve már-már teltháznak tekinthető, de helyiként kilátogatva a rendezvényekre, jól látszik, hogy a résztvevők nagy része turista.

A rendezvények népszerűsége mellett, borászaink elmondása alapján egy átlagos évben is rengeteg felkérés van borvacsorák, borkóstolók szervezésére. Ezeken sváb hagyományok és ételek bemutatásán keresztül kaphatnak képet a faluról és a borokról a résztvevők.

Véleményem szerint nagyot lendített a turizmus helyzetén, hogy 2022. szeptember 24-én (a borünnep keretében) megalakult a Szent Mihály Borlovagrend, melynek tagja dr. Sümegi József, Koch Csaba és Gonda János is. A miénk volt az ország 50. lovagrendje és azóta is 2-3 havonta összeülünk megbeszélni, hogy mivel lehetne még népszerűsíteni borvidékünket. Hamarosan az Országos Borlovagrend térképére is felkerül egyesületünk, onnantól évente több alkalommal is részt vehetünk meghívottként a különböző borvidékek lovagrendi eseményein, ahogy a nemesnádudvari rendezvényeken is, meghívás alapján képviselhetik magukat az ország több pontjáról. Turizmus szempontjából ez is óriási lehetőséget rejt magában. Ezek része a

például a zászlóshajó-borok meghatározása a lovagrend részére, a dülő-elnevezések rendezése, melyek lehetővé teszik a dűlőszelektált borok előállítását, ami egy újabb szintlépést vetít előre.

Fontos kitörési pont lehet a Hajós-Bajai borvidéknek a „Sváb Sarok Borutat” összekötő kerékpárút terve. A Duna mellékága, a Duna-völgyi főcsatorna mindhárom település alatt húzódik, így a Bács-Kiskun Vármegyei Önkormányzattal együttműködésben tervezik őket a folyó mentén egy kerékpárúttal összekötni. Ez átjárási lehetőséget biztosítana a három település között oly módon, hogy ha valaki kerékpárral – akár csak átutazóban is – eljön a településre, akkor megismerheti, betekintést nyerhet a pincesorok életében.

Szakdolgozat - Metzinger Zoltán

8. Összegzés

Bevezetőmben már említettem, hogy nagyon kevés irodalmi anyag áll rendelkezésre a Hajós-Bajai borvidék története és alakulása kapcsán, ezért megkíséreltem egy minden fontosabb részletre kiterjedő összefoglalót írni. Bár, alapvetően a rendszerváltás utáni időszak történéseinek elemzéséről szól a dolgozat, mégis szükségesnek éreztem, hogy a történeti leírás során említést tegyek a rendszerváltás folyamatáról, illetve bemutassam az oda vezető utat és akkori döntéseket, melyek a mai napig hatással vannak a Hajós-Bajai borvidék arculatára. Szerencsémre dr. Sümegi József és Gonda János személyében a leghitelesebb emberektől kaptam információkat erről az időszakról, hiszen nem csak részt vettek benne, de a borvidék nevének elnevezésében, a Duna borrhíó létrehozásában és a hegyközségi rendszer újrászervezésében is szerepük volt.

A borvidék terroir-jának bemutatása során igyekeztem a földrajzi és klimatikus viszonyokon túl a helyi hagyományokat is bemutatni, melyek még az 1720-as években németföldről idetelepült elődjaink honosítottak meg, kihasználva és alkalmazkodva a térség adta lehetőségekhez. Ezek közül is, a szőlőtermesztés mellett a csodálatos pincesoraink azok, amelyek hasznát a mai napig élvezhetjük, és amelyek igazán egyedivé és mindenki számára élvezhetővé teszik a Hajós-Bajai borvidéket. Ahogy a svábokra jellemző alázat, szorgalom és vendégszeretet is.

Ugyanakkor, ahogy haladunk előre az időben, a hagyományok tisztelete mellett fontos számunka az aktuális trendek követése is annak érdekében, hogy teljeskörűen kiszolgáljuk a vendégségbe érkező vidékieket és turistákat.

Hajós és Nemesnádudvar történetének részletesebb bemutatása mellett fontosnak tartottam kiemelni jelenlegi turisztikai kínálatát, hiszen annak érdekében, hogy minél szélesebb rétegeket tudjunk ide csalogatni és büszkélkedni kiváló borainkkal, nagyon fontos, hogy milyen egyéb szolgáltatásokat tudunk kínálni nekik. Úgy vélem, hogy a hajósi és a nemesnádudvari eseménynaptár erre alkalmas, nagyszerű programokat és gasztronómiai élményeket kínálunk minden érkező számára.

Ennek tökéletesítése még feladat a borvidék előtt, de meggyőződésem, hogy az utóbbi 10-15 évben tapasztalt fejlődés már megmutatta a Hajós-Bajai egység valódi helyét és szerepét a hazai borvidékek sorában. Természetesen a legjobbak között!

9. Szakirodalom

Bányai G. B.- Ercsey D.- Mészáros G.- Tompa I. (2012): Nagy Magyar Bor Atlasz, Mountner & Pitman Kft.

Bihari Z.- Dlusztus I.- Ercsey D.- Viniczai S. (2019): A nagy borkönyv- 1000 magyar pincészet, Nemzeti Értékek Könyvkiadó

Bodnár L. (2007): Borvidékek a Kárpát-medencében, Bodnár és Társa Geográfus Bt.

Bódy K. (1995): Hajós-Bajai borvidék, Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola, Szolnok-Szakdolgozat

Bognár K.-Mercz Á. (1995): Szőlőművelés, borkészítés, Mezőgazda Kiadó

Csoma Zs. (2012): Hagyomány és modernizáció a magyar paraszti szőlő- és borgazdálkodásban (20. század, 21. század eleje). In: Romsics Ignác (szerk.): Tradíció És Innováció a 20. Századi Magyar Paraszti Gazdálkodásban, Líceum Kiadó Eger

Erdősi P. (2003): A Hajós-Bajai borvidék múltja és jelene, In: Bajai Honpolgár- Várostartörténeti és Környezetvédő lap

Faltum F. (2021): A Hajós-Bajai borvidék múltja, jelenlegi helyzete és jövőbeli trendjei, Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem Georgikon Campus, Keszthely- Szakdolgozat

Heckenberger P. (1991): *Nádudvar *** Nemesnádudvar – Egy észak-bácskai község történelme és településtörténete*, Német Önkormányzat Nemesnádudvar

Galgóczi K. (1877): Az erdőségek és a befásítás fontossága Magyarországon, éghajlati s nemzetgazdasági tekintetben, A Nemzetgazdasági Egylet Budapest

Járdány K. (2021): A Duna Borrégió Szőlészeti és Borászati helyzetének vizsgálata a magyar szőlő-bor ágazatban. In: Studia Mundi – Economica, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

Katona Z. (2016): Magyarország szőlőtermő területei és térszerkezet-változásainak térinformatikai minősítése- Doktori (Ph.D.) értekezés Pécs

Kisari I. (2021): Bács-Kiskun megye borászata a szocializmus időszakában. In: Szőlő és bor az Alföldön- Forrás folyóirat

Kovács R. (2021): Élet a hajósi pincefaluban. In: Szőlő és bor az Alföldön- Forrás folyóirat

Könyves E. (szerk.) (2015): Borturizmus-Borutak. Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar

Mészáros- Nagymarosy- Rohály (2017): Borkollégium Bortankönyv 1. Alapfok, Borkollégium

Mészáros G. – Rohály G. – Varga I. (2012): Magyarország híres borvidékei, Borkultúra Központ Eger

Papp Sándor (2021): Szőlő- és bortermelő közösségek rezilienciájának társadalomföldrajzi vizsgálata a cselekvőhálózat-elmélet alapján- Doktori (Ph.D.) értekezés Szeged

Rakonczás N. (szerk.) (2014): Szőlőtermesztés, Debreceni Egyetemi Kiadó

Simonyi Z. (2021): Szétesés és újraépítés (A rendszerváltás, és ami utána történt az alföldi szőlőtermesztésben és borászatban). In: Szőlő és bor az Alföldön- Forrás folyóirat

T. Kiss T.- Tibori. (1988): Hajósország, Művelődéskutató Intézet

Szakdolgozat - Metzinger Zoltán

10. Internetes források

A Hajós-Baja oltalom alatt álló eredetmegjelölés termékleírása, 2. változat (2017) *(letöltve: 2023. április 2.)*

https://boraszat.kormany.hu/admin/download/3/5d/82000/Hajos%20Baja%20OEM_v3_standard.pdf

Hegyközségek Nemzeti Tanácsa, területi adatok borvidéki bontásban *(letöltve: 2023. április 10.)*

<https://www.hnt.hu/wp-content/uploads/2022/09/szolovel-beultetett-terulet-2022.pdf>

Hegyközségek Nemzeti Tanácsa, borszőlővel beültetett terület nagysága *(letöltve: 2023. április 10.)*

<https://www.hnt.hu/wp-content/uploads/2022/09/szolovel-beultetett-terulet-2011-2022-adat.pdf>

1893. évi XXII. törvénycikk a mesterséges borok készítésének és azok forgalomba hozatalának tilalmazásáról szóló *(letöltve: 2023. március 16.)*

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89300023.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3Dborvid%25C3%25A9kek>

1940. évi IV. törvénycikk a kishaszonbérletek alakításának, kisbirtokok és házhelyek szerzésének előmozdításáról s más földbirtokpolitikai rendelkezésekről *(letöltve: 2023. március 16.)*

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94000004.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1940>

1942. évi XVI. törvénycikk a mezőgazdaság fejlesztéséről *(letöltve: 2023. március 16.)*

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94200016.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1940>

1991. évi XXV. törvény a tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról *(letöltve: 2023. április 8.)*

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100025.tv>

1994. évi CII. törvény a hegyközségekről *(letöltve: 2023. április 12.)*

<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99400102.TV>

2012. évi CCXIX. törvény a hegyközségekről *(letöltve: 2023. április 12.)*
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200219.tv>

1997. évi CXXI. törvény a szőlőtermesztésről és a borgazdálkodásról *(letöltve: 2023. március 20.)*
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700121.TV>

2004. évi XVIII. törvény a szőlőtermesztésről és a borgazdálkodásról *(letöltve: 2023. március 20.)*
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400018.TV>

2009. évi XXXIX. törvény a szőlőtermesztésről és a borgazdálkodásról szóló 2004. évi XVIII. törvény és a hegyközségekről szóló 1994. évi CII. törvény módosításáról *(letöltve: 2023. március 20.)*
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0900039.TV>

2020. évi CLXIII. törvény a szőlészetről és borászatról *(letöltve: 2023. március 20.)*
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000163.tv>

11. Ábrajegyzék

1. ábra: A Duna-Tisza közének térképe (Bódy, 1995)
2. ábra: Földtani szelvény a Duna-Tisza közéről (Bódy, 1995)
3. ábra: Földek termőképessége aranykoronában kifejezve (Bódy, 1995)

Szakdolgozat - Metzinger Zoltán

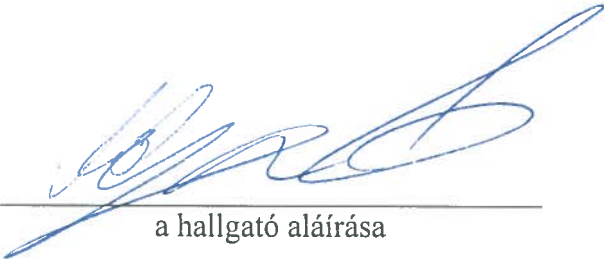
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Élelmiszertudományi és Technológiai Intézet,
Agrár-és Élelmiszeripari Vállalatigazgatástan Tanszék

Szerzői nyilatkozat

Alulírott Metzinger Zoltán, Szőlő-és borgazdasági szaktanácsadó/ szakmérnök szakos hallgató kijelentem, hogy **A szőlőtermesztés és borkészítés fejlődése a Hajós-Bajai borvidéken a rendszerváltástól napjainkig** című szakdolgozat saját munkám eredménye. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, s az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a Záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

Budapest, 2023. 05. 08.

a hallgató aláírása

KONZULTÁCIÓS NYILATKOZAT

A Metzinger Zoltán (hallgató Neptun azonosítója: AVGG80) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védeésre javaslom.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem

Kelt: Budapest, 2023. május 2.

Bozsa A. Rita

Belső konzulens